

Sneé Péter

Tisztelgés és ünneplés

2000.

Két szociológiai kötetel jelentkezett az Andorka Rudolf Társaság és a Századvég Kiadó, ami nemcsak a tudományág örvendetes reputációjáról tanúskodik, hanem – kulturális ínségünkben – szervezőinek leleményességéről is. A társadalomismereti diszciplína kétségbevonhatatlan sikere a tekintélyes, egyenként közel négyszáz oldalas kiadványok megjelentetése.

Alkalommal a tudományág jelesei szolgáltak: **a Törések és kötések című gyűjteményes munka az 1999-es Andorka Rudolf Emlékkonferenciára készült dolgozatokat bocsátja közre, az Emberi viszonyokban a 75 esztendő Cseh-Szombathy László előtt tisztelegnek tanítványai.**

A szerzők zöme az alkotóereje teljében lévő közepgeneráció soraiból került ki, e művek tehát a nemzedékváltás igénye helyett a folyamatosság érzetét keltik olvasóikban. Idillikus kép bontakozik ki, bár arról csupán az elmélyült szakkritika nyilatkozhatna, híven festi-e a valót. Kívülállóként aligha vállalkozhatom a tudományág helyzetének átfogó elemzésére, és nem mérlegelhetem az egyes nézetek képviselőinek erőviszonyait sem.

A reprezentatív emlékkötetek szerkesztése a magyar társadalomtudomány nemes hagyománya. Elődeiknél rendszerint ekként tisztelegnek az utódok; miközben alkalmat teremtenek kölcsönös (ön)igazolási törekvéseik érvényesítésére, praktikus lehetőséget kínálnak a különféle területeken, eltérő módszerrel dolgozó, olykor ellentétes szemléletű kutatók önálló megjelenésre alkalmatlan, kurta tanulmányainak közrebocsátására is.

A nagyközönség elé kerülhet illetéknéppen mindaz, ami máskor legföljebb szakfolyóiratokban láthatna napvilágot: elgondolás, kísérleti teória, részvizsgálat, vagyis a kész és lekerekült összegzések helyett szemügyre vehetjük a szociológia napi gyakorlatát is. Elfogult szurkolók, megalapozatlan tudományhitünket szilárd bizakodássá formálhatjuk, mivel tapasztaljuk, hogy az annyit csodált kutatók véleményalkotásának imponáló határozottsága és roppant ismeretkincse korántsem égi ajándék: keményen megdolgoznak érte. Az efféle gyűjteményes kötet érteti meg velünk azt is, mitől olyan elmosódott a modern tudomány emberképe. Hány ötlet, részképzet kibontása, ellenőrzése és megvitatása szükséges ahhoz, hogy akár egyetlen vonással gazdagodjon a társadalom portréja.

A kiadványok szerkesztői mellőzik az értékelő gesztusokat, és nem alkotnak rangsorokat sem. Megelégednek azzal, hogy tematikai bokrokba rendezzék a beérkezett műveket. Így mutatkozik meg igazán, mekkora lehetőség rejlik a szociológiában, illetve milyen elképzelés él művelőiben, s kínálatuk mennyire tarka! A hagyományos leíró szociográfiák mellett elméleti konstrukciók sorakoznak, a jelen kutatását a történelmi múlt követése egészíti ki.

Közterekről olvashatunk, különféle érvényesülési stratégiákkal szembesülhetünk, valamint rétegek, csoportok helyének, szerepének elemzését követhetjük. Sűrűn emlékeztetnek a társadalmi és családi minták összefüggéseire is. A felötlő kérdések és gondolatok sokasága már-már nyomasztó. Kapkodva lapozok előre-hátra, támaszt keresek, ahol megvethetném lábamat, de nemigen találok efféle.

Mintha az emlékkötettel megtiszteltek kevésbé tűntek volna ki szemléletük erejével, inkább valóságismeretüknek és érzékenységüknek, a problémák iránti nyitottságuknak köszönhetnék reputációjukat, holott *Andorka Rudolf emberi tartásával és élesen körvonalazott nézeteivel hatott legerősebben*, **Cseh-Szombathy Lászlóról szólván pedig laudáció is emlékeztet a szellemi integritás szerepére.**

A posztmodern tudományfelfogás kísértene, esetleg a szerkesztés buktatói vonták el a kötetek összeállítóinak figyelmét? E komor méltóságú, küllemében az Akadémiai Kiadó egykori filozófiai sorozatára emlékeztető, keménytáblás kiadványpár éppen a szellem ujjának intését nélkülözi. Addig óvtunk a túlzott ideologizálástól talán, annyiszor figyelmeztettünk az elvont gondolati konstrukciók életidegenségére, hogy az egyszerű következtetések levonásától is tartózkodunk immár?

A tudományág művelői szemlátomást vonakodnak a gyakorlati ajánlatoktól. Úgy tartják, a felhasználók dolga eredményeik alkalmazása, s attól is óvakodnak, hogy pillanatnyi környezetükben értelmezzék feltételezéseiket és megállapításait, nehogy politikai befolyásolással vádolhassák őket. Csakhogy ami elfogadható mentsége egy szakembernek, az kétségbe ejti a laikust, ki nemegyszer komoly nehézségekkel küzd a terminus technicusokkal zsúfolt szövegek olvastán. Mihez kezdenék például az alábbi, találmányra kiragadott mondattal: a korrelációs mátrix multikollinearitására jellemző Kaiser-Meyer-Olkin-mérték 0,62, ami közepes redundanciát jelez?

Korántsem elégít ki a magyarázat, hogy értők számára készültek e kiadványok, a kíváncsi civil pedig sajátítsa el a tolvajnyelvet. Egy bölcsészkarai szakmai alapozó is kevés az ilyesféle rejtvények megfejtéséhez, ha a szerzők következetesen megtakarítják a szélesebb értelmezési keret felvételét. Az említett példánál maradva (Bozsonyi Károly–Fekete Attila–Gyenei Márta: Etnikai konfliktusok szempontjából veszélyeztetett települések-térségek lehatárolása társadalmi-gazdasági jellemzőik alapján) pontosan tájékozódhatunk például a végzett kutatásról, arról viszont nem, hogy a közvetlen indítékokon felül mi készített vizsgálatra, miként summázhatóak következtetései, azaz milyen társadalmi-gazdasági problémák gerjesztenek vitát az egyes népcsoportok között, illetve hogyan oszlanak meg a konfliktusok.

A magamfajta kívülálló – éppen azok mintájára, akik előtt tisztelegnek e kötetek – vajmi ritkán éri be az atrocitások statisztikai feldolgozásával, illetve térképre rajzolásával. Többet szeretne tudni okairól és arról, milyen tanulságot vonhatunk le az összetűzések földrajzi, társadalmi stb. helyéből. Ám a végsőig lecsupaszított feleletek sem egészen megnyugtatóak.

Ha azt olvasom, hogy az életstílus megválasztását illetően így végül is kisebb szerep jut a középosztályiak individuális választásának, mint az életfeltételeknek (Utasi Ágnes: Formálódó középosztályok és életstílusok), a hivatkozások tömege és az imponáló irodalomjegyzék dacára is csak hümmögök, és várom a folytatást: miért, milyen arányban, s mi következik e megállapításból. Szerencsére a kínálat bővelkedik mélyenszántó elemzésekben és vitára ingerlő sarkos állásfoglalásokban, mint amilyen például Kopp Mária–Skrabski Árpád: A magyar lelkiállapot és a társadalmi tőke szerepe a népegészségügyi mutatók alakulásában, vagy Lengyel György–Róbert Péter: A vállalkozói osztály és a szolgáltatói osztály kialakulása a posztmodern társadalmakban. Kivált érdekes, sőt talán szimptomatikus az anómia fogalmának ismételt felbukkanása. A társadalmi normákkal szembeni bizalom kóros csökkenése a 20. századi magyar társadalom egyik jellemző vonása, és alighanem külön tanulmánygyűjteményt érdemelne.

Az ismerttetett kötetek szerzőgárdája közel azonos, ami érdekes kísérletre ad alkalmat: nemcsak az elibénk lépők jellemző érdeklődési körét térképezhetjük fel, hanem kezdeményezőképességüket, alkotó egyéniségük gazdagságát is lemérhetjük közelítési módzataik változatosságán. Némi ügyességgel talán még a különféle elképzelések kiformalódásának menetére is következtethetünk, noha közel azonos pillanatban jelentek meg a kiadványok, és az 1999-es emlékkonferencia, illetve a 2000-es születésnap között kevés idő telt el ahhoz, hogy a nézetek alakulása szembeötlő legyen. Elekes Zsuzsanna, Tóth Pál Péter érdemeit szerkesztői tevékenységük növeli, Spéder Zsolt pedig mindkét kötet összeállításában részt vett.

Törések és kötések a magyar társadalomban. (Szerk: Elekes Zsuzsanna és Spéder Zsolt. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó, Budapest, 2000).

Emberi viszonyok – Cseh-Szombathy László tiszteletére (Szerk: Spéder Zsolt, Tóth Pál Péter. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó Budapest, 2000)